

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit VO.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit VO van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommitteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommitteerde.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB1 *T.a.v. de status van het correctievoorschrift:*

Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

NB2 *T.a.v. het verkeer tussen examinerator en gecommiteerde (eerste en tweede corrector):*

Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 *T.a.v. aanvullingen op het correctievoorschrift:*

Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

Verduidelijking

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.

Een fout

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit Examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn de volgende vakspecifieke regels vastgesteld:

- 1 De onder '2 Algemene regels' geformuleerde bepalingen met betrekking tot een vraag zijn mutatis mutandis ook van toepassing op een kolon.
- 2 Bij de beoordeling van een essayvraag geldt dat, indien het maximum aantal woorden is overschreden, hiervoor geen scorepunt(en) in mindering wordt/worden gebracht.
- 3 Bij de beoordeling van de vertaling moet de score 0 worden toegekend indien in een kolon een ernstige fout is gemaakt; deze score kan niet worden gecompenseerd door de juiste weergave van de rest van het kolon.

- 4 Indien bij de vertaling een aantekening is genegeerd en indien dit heeft geleid tot een onjuiste weergave van het desbetreffende tekstelement, één scorepunt / meerdere scorepunten in mindering brengen, afhankelijk van de zwaarte van de fout en het maximum van het desbetreffende kolon.
- 5 Indien bij de vertaling van een kolon een Grieks woord niet is vertaald en dit woord niet van essentieel belang is voor de betekenis van dit kolon, één scorepunt in mindering brengen, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.

4.1 Beoordelingsmodel voor de vragen

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Tekst 1

1	maximumscore 2	
	• a. γρηῦς (regel 467) • b. οἱ (regel 471) / οἱ (regel 472)	1 1

- 2** **maximumscore 1**
σε (regel 492); ἔρκος (regel 492)

Opmerkingen

- *Alleen een scorepunt toekennen wanneer beide onderdelen van het antwoord juist zijn.*
- *Niet fout rekenen wanneer ‘ὀδόντων’ aan het antwoord ‘ἔρκος (regel 492)’ is toegevoegd.*
- *Wanneer als antwoord is gegeven ‘δμῶς en γυναικας (regel 490)’, geen scorepunt toekennen.*

- 3** **maximumscore 1**
Haar stem stukt, maar even later is ze alweer aan het woord.
Of woorden van overeenkomstige strekking.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

4 maximumscore 2

Voorbeelden van goede antwoorden zijn:

Nausicaa; Alcinous; Arete; Polyphemos; Telemachus; Antinoos;
Eurymachus; Penelope

indien vier antwoorden juist zijn

2

indien drie antwoorden juist zijn

1

indien twee, één of geen antwoord juist is

0

Opmerkingen

- *Alleen scorepunten toekennen wanneer de juiste namen zijn gegeven en niet wanneer een omschrijving is gegeven van de personen (zoals ‘zijn zoon’ / ‘zijn vrouw’).*
- *Niet fout rekenen wanneer in plaats van Polyphemos als antwoord is gegeven ‘de Cycloop’.*

5 maximumscore 1

De laatste lettergreep van λάβεν zou dan lang zijn (in plaats van kort, doordat er nog een medeklinker volgt en dat past niet op deze plaats in de dactylische hexameter).

Of woorden van overeenkomstige strekking.

6 maximumscore 2

- a. ἔτρεφες (regel 482) 1
- b. De handeling van de werkwoordsvorm ἔτρεφες / Het voeden besloeg een lange periode / werd voortdurend herhaald 1

Of woorden van overeenkomstige strekking.

7 maximumscore 2

- a. Odysseus zegt dat een godheid Eurycleia heeft ingegeven dat zij Odysseus herkent 1
- b. Odysseus veronderstelt dat een god ervoor zal zorgen dat hij de vrijers zal doden 1

Of woorden van overeenkomstige strekking.

8 maximumscore 1

onwrikbaarheid/standvastigheid/hardheid

Of woorden van overeenkomstige strekking.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

9 maximumscore 2

- In het citaat is sprake van toeval ('die er toevallig geen acht op slaat'). In de regels 474-494 is er geen sprake van toeval, maar treedt de godin Athene op 1
 - In het citaat belooft Odysseus Eurycleia te sparen ('onder heilige belofte haar te zullen sparen bij de aanstaande zuivering van zijn huis'). In de regels 474-494 dreigt Odysseus Eurycleia te doden als zij haar mond niet houdt 1
- Of woorden van overeenkomstige strekking.

10 maximumscore 1
(regel) 487

11 maximumscore 2

- Odysseus heeft (in de regels 489-490) gezegd dat hij alle dienaressen wil doden 1
 - Eurycleia maakt hem (in de regels 497-498) duidelijk dat ze dat niet allemaal verdienen 1
- Of woorden van overeenkomstige strekking.

12 maximumscore 1
ῥῆδωρ (regel 470)

Opmerking

Niet fout rekenen wanneer als antwoord is gegeven 'τὸ ῥῆδωρ (regel 470)'.

Tekst 2

13 maximumscore 1
ῥακέων (regel 1)

14 maximumscore 1

De (eerste) proef met de bijlen/boog is achter de rug; nu worden de pijlen op een ander doel / de vrijers / Antinoos / mensen gericht.
Of woorden van overeenkomstige strekking.

Opmerking

Alleen een scorepunt toekennen wanneer beide onderdelen van het antwoord juist zijn.

Vraag	Antwoord	Scores
15	maximumscore 2 <ul style="list-style-type: none"> • a. retorische vraag • b. één tegenover velen Of woorden van overeenkomstige strekking.	1 1
	<i>Opmerking</i> <i>Niet fout rekenen wanneer bij b. als antwoord is gegeven 'dinerende mannen / gasten tegenover dood en verderf'.</i>	
16	maximumscore 1 De Ilias is een gedicht over oorlog(, waarin veel slachtoffers vallen). / In de Ilias wordt veel gevochten. Of woorden van overeenkomstige strekking.	
17	maximumscore 1 βλημένου (regel 18)	
	<i>Opmerking</i> <i>Wanneer als antwoord is gegeven 'Ἐκλίνθη (regel 17)', geen scorepunt toekennen.</i>	
18	maximumscore 1 (regel) 35	
19	maximumscore 2 <ul style="list-style-type: none"> • a. γῦπες is in het Grieks onderwerp; in de vertaling is het als meewerkend voorwerp weergegeven / vertaald als 'aan onze gieren' Of woorden van overeenkomstige strekking. <ul style="list-style-type: none"> • b. οὐκ ἐθέλοντα (regel 31) 	1 1
	<i>Opmerking</i> <i>Bij a. alleen een scorepunt toekennen wanneer beide onderdelen van het antwoord juist zijn.</i>	
20	maximumscore 2 het plunderen van het huis van Odysseus het slapen met de slavinnen van Odysseus het dingen naar de hand van Penelope (terwijl Odysseus nog leeft) Of woorden van overeenkomstige strekking.	
	indien drie antwoorden juist zijn	2
	indien twee antwoorden juist zijn	1
	indien één of geen antwoord juist is	0

Vraag	Antwoord	Scores
21	<p>maximumscore 1 koning worden van Ithaca en Telemachus doden Of woorden van overeenkomstige strekking.</p> <p><i>Opmerking</i> <i>Alleen een scorepunt toekennen wanneer beide onderdelen van het antwoord juist zijn.</i></p>	
22	<p>maximumscore 1 κείται (regel 48)</p>	
23	<p>maximumscore 3</p> <ul style="list-style-type: none"> • Eurymachus (probeert Odysseus gunstig te stemmen en) zegt dat Odysseus gelijk heeft 1 • Eurymachus zegt dat Antinoos de hoofdschuldige is 1 • Eurymachus vraagt Odysseus hem en de anderen te sparen (als zij hem ruim compenseren) / Eurymachus belooft Odysseus ruim te compenseren (als hij Eurymachus en de anderen spaart) 1 <p>Of woorden van overeenkomstige strekking.</p>	

Algemeen

- 24 **maximumscore 1**
de muze/godin
- 25 **maximumscore 1**
Odysseus vertelt in de onderwereld (aan een schim / Achilles) over het houten paard. / Demodocus vertelt/zingt over het houten paard (bij de Phaeaken).
Of woorden van overeenkomstige strekking.
- 26 **maximumscore 2**
Voorbeelden van goede antwoorden zijn:
- (b): Circe/Calypso voelt zich zeer aangetrokken tot Odysseus 1
 - (d): Odysseus tergt de cycloop Polyphemus en maakt zijn echte naam aan hem bekend / Odysseus neemt een risico door het gezang van de Sirenen te willen aanhoren 1
- Of woorden van overeenkomstige strekking.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

4.2 Beoordelingsmodel voor de vertaling

Kolon 27		
27	maximumscore 2 Αὐτὸς δ' ἐς θάλαμον κατεβήσετο κηώεντα, (En/Maar) hijzelf ging (naar beneden) naar de/een geurige schatkamer Niet fout rekenen: κατεβήσετο Menelaus ging (naar beneden)	
Kolon 28		
28	maximumscore 1 οὐκ οἶος, niet alleen	
Kolon 29		
29	maximumscore 2 ἅμα τῷ γ' Ἑλένη κίε καὶ Μεγαπένθης. (maar) tegelijk/samen met hem ging(en) Helena en Megapenthes τῷ dan/daarom	0
Kolon 30		
30	maximumscore 2 Ἄλλ' ὅτε δὴ ῥ' ἵκανον, Maar toen zij (nu) (aan)kwamen Niet fout rekenen: ἵκανον zij waren aangekomen ὅτε ἵκανον toen kwamen ze aan ἵκανον hij kwam ἵκανον ik kwam	1 1 0
Kolon 31		
31	maximumscore 2 ὅθι κειμήλια κεῖτο, waar (de) kostbaarheden lagen ὅθι daar	1
Kolon 32		
32	maximumscore 2 Ἄτρεΐδης μὲν ἔπειτα δέπας λάβεν ἀμφικύπελλον, pakte de zoon van Atreus vervolgens een beker met twee handvatten Niet fout rekenen: Ἄτρεΐδης Menelaus Ἄτρεΐδης Agamemnon ἔπειτα niet vertaald als bijwoord	0 0

Vraag	Antwoord	Scores
	Kolon 33	
33	maximumscore 2 υἷὸν δὲ κρητῆρα φέρειν Μεγαπένθε' ἄνωγεν ἀργύρεον· en beval/verzocht (zijn) zoon Megapenthes om een zilveren mengvat te dragen	
	Kolon 34	
34	maximumscore 1 Ἑλένη δὲ παρίστατο φοριαμοῖσιν, (en/maar) Helena ging staan bij (de) kledingkasten	
	Ἑλένη παρίστατο Helena stond bij	0
	Kolon 35	
35	maximumscore 2 ἔνθ' ἔσαν οἱ πέπλοι παμπούκιλοι, waar(in) (de) kleurige peploi/kleden voor haar waren/lagen / waar(in) haar kleurige peploi/kleden lagen	
	ἔνθ' daar	1
	ἔνθ' toen	0
	Kolon 36	
36	maximumscore 2 οὗς κάμεν αὐτή. die zij zelf had vervaardigd	
	deze had zij zelf gemaakt	1
	die zij zelf vervaardigde	1
	κάμνω elke andere betekenis dan 'vervaardigen' of een synoniem daarvan	0
	αὐτή zij	1
	Kolon 37	
37	maximumscore 2 Τῶν ἔν' ἀειραμένη Ἑλένη φέρε, Een hiervan droeg Helena nadat ze hem opgetild/(op)gepakt had / Een hiervan pakte Helena (op) en droeg hem	
	ἀείρω elke andere betekenis dan 'optillen/(op)pakken' of een synoniem daarvan	0
	φέρει kom(aan)	0
	Kolon 38	
38	maximumscore 1 δια γυναικῶν, de stralende/edele onder/van de vrouwen	

Vraag	Antwoord	Scores
Kolon 39		
39	maximumscore 2 ὁς κάλλιστος ἔην ποικίλμασιν ἠδὲ μέγιστος, die de mooiste was door/met (de) borduursels en de grootste	
	Niet fout rekenen: κάλλιστος zeer mooi Niet fout rekenen: ποικίλμασιν vertaald als enkelvoud Niet fout rekenen: μέγιστος zeer groot κάλλιστος mooi μέγιστος groot	1 1
Kolon 40		
40	maximumscore 1 ἀστήρ δ' ὧς ἀπέλαμπεν· en straalde (zo)als een ster	
Kolon 41		
41	maximumscore 1 ἔκειτο δὲ νείατος ἄλλων. (en) die/hij lag onder de andere kledingstukken	
Kolon 42		
42	maximumscore 1 Βὰν δ' ἰέναι προτέρω διὰ δώματος, (En) zij gingen verder door het huis	
Kolon 43		
43	maximumscore 1 ἦος ἴκοντο Τηλέμαχον· totdat ze aankwamen bij Telemachus	
Kolon 44		
44	maximumscore 1 τὸν δὲ προσέφη ξανθὸς Μενέλαος· (en) tot hem sprak de blonde Menelaus	
Kolon 45		
45	maximumscore 2 “Τηλέμαχ’, ἦ τοι νόστον, (kolon 47) ὥς τοι Ζεὺς τελέσειεν, Telemachus, moge Zeus waarlijk voor jou de terugkeer zó volbrengen / aan jou de terugkeer zó verlenen	
	τελέσειεν niet als wens vertaald	0

Vraag	Antwoord	Scores
	Kolon 46	
46	maximumscore 1 ἐρίγδουπος πόσις Ἥρης. de luid donderende echtgenoot van Hera	
	Kolon 47	
47	maximumscore 2 ὅπως φρεσὶ σῆσι μενοινῶς, zoals jij (die) verlangt in je hart	
	Kolon 48	
48	maximumscore 1 Δώρων δ', (En/Maar) van de/alle geschenken	
	Kolon 49	
49	maximumscore 2 ὅσσ' ἐν ἐμῷ οἴκῳ κειμήλια κεῖται, zovele als / die (er) in mijn huis liggen	
	ὅσσ' niet vertaald als onderwerp van κεῖται	0
	Kolon 50	
50	maximumscore 2 δώσω δὲ κάλλιστον καὶ τιμηέστατόν ἐστι.” zal ik (je) geven wat het mooiste en het kostbaarste is	
	Niet fout rekenen: δώσω geef ik	
	Niet fout rekenen: κάλλιστον zeer mooi	
	Niet fout rekenen: τιμηέστατόν zeer kostbaar	
	zal ik (je) het mooiste en kostbaarste geven	1
	κάλλιστον mooi	1
	Wanneer ook in kolon 39, hier niet meer aanrekenen.	
	τιμηέστατόν kostbaar	1

5 Aanleveren scores

Verwerk de scores van alle kandidaten per examinator in de applicatie Wolf.
Accordeer deze gegevens voor Cito uiterlijk op 25 juni.

6 Bronvermeldingen

tekst 1	Homerus, Odyssee 19.467-507
tekst 2	Homerus, Odyssee 22.1-59
tekst 3	Homerus, Odyssee 15.99-114
vraag 9	uit: J.T. Bergman, Over de Odyssea van Homerus, Leyden 1826
vraag 18	uit: B. Aafjes, Homeros, Odyssee, Amsterdam 1965